

EUROPÉEREK A VERHOVINÁN

Egyáltalán nem túlzó, ha Fegyir Potusnyákot Kárpátalja utolsó univerzális tudású gondolkodójának, irodalmárának és néprajzosának nevezzük. Szülőfaluja, Oszij közepes nagyságú falu Bilke közelében. Az Ilosvai medence egyik legrégebb települése, Szajkó néven már 1587-ben is említik. 1910-ben, Fegyir Potusnyák születésekor az útkeresztőzédésekben és a vasútvonalhoz közel fekvő község lakói számára könnyen elérhető a „nagyvilág”. A jövőző tudós számára elemi iskolai tanulmányai után szinte értelemszerűen a neves hagyományokkal és felkészült tanári gárdával rendelkező beregszászi gimnázium következik, ahol párhuzamos magyar–ruszin osztályok működnek ugyan, de az oktatók legtöbbször mindkét tagozaton feladatot vállalnak. Igazgatója több időszakban is Grigássy Mihály, aki földrajzot, történelmet és ruszin nyelvet tanított elsősorban a ruszin, de a magyar tagozaton is. (Ezek jelzik Potusnyák fő érdeklődési területeit). Nevét, sajnos hiányolnunk kell a ma kézikönyveiből. Meg kell említenünk Lukovics Antalt, aki szintén több alkalommal volt az intézmény igazgatója, s aki a ruszin népdalok elemzésével foglalkozott. Sokatmondó Dr. Fenczik Jenő neve is, aki a ruszin kultúra egyik legnagyobb harcosának nevét viselve stílszerűen a ruszin nyelv, a honismeret és a természetrajz tanára volt. De itt tanított Dr. Göndöcs László matematikus, Dr. Jantsky Béla földtankutató vagy éppen Suara Róbert nyelvész, akik a második világháború után ugyan már nem Kárpátalján, de igen komoly szakmai pályát futottak be.

Fegyir Potusnyák tehát nem üres kézzel (mondhatnánk: fejjel) érkezett a prágai Károly Egyetemre. Ez a nagy múltú egyetem nevezetes volt arról, hogy nemcsak megtúrta, de szinte támogatta is az úgynevezett „áthallgatást”. Itt és részben magánszorgalomból megtanulta a latin, francia, szlovák, magyar és ruszin nyelvet, valamint megismerkedett a délszáv nyelvekkel is. Tudott természetesen az Első Köztársaság két nyelvén, csehül és szlovákul is. Főbb szakmai tárgyai az ukrán irodalom, a filozófia és a néprajz voltak. Ugyanakkor megismerkedett a történelem, régészet és antropológia tudományával is. Nem véletlen, hogy mindezek elsajátításához hét évre volt szüksége.

Hazatérése után Bilkén és Nagybocksón tanított, de a német ultimátum után besorozták a csehszlovák hadseregbe, amely az európai erőviszonyok ismeretében nem vállalta a fegyveres ellenállást. Potusnyák Kárpátalja magyar uralom alá kerülése után a cseh–morva protektorátusban maradt és könyvtárosként dolgozott Brnóban. Amikor azonban érezhetővé vált, hogy a szoldateszka szándékaival szemben Teleki Pál megvalósítja a ruszin autonómiát, hazatért. Egyes életrajzírói a későbbi néhány évét úgy értékelik, hogy

mint megbízhatatlan, nem kaphatott tanári állást. Ez igaz, olyan értelemben, hogy a nagy tudású kutatónak egyetemi katedra járt volna Budapest, Bécs vagy Párizs valamelyik egyetemén. Ő azonban Kárpátalján akart dolgozni és kutatni, így hazatérte után a Kárpátaljai Tudományos Társaságban (a ruszin Akadémián) igyekezett tehetségét, tudását hasznosítani és hamarosan a *Lityeraturnejaja Negyilja* szerkesztője lett.

Sokoldalú képességeit azonban csak az irodalom területén nem tudta kibontakoztatni.

Ekkorra esik szerencsés találkozása Gunda Béla néprajztudóssal. Gunda európai látószögű tudós volt. Tanult a földrajz-kémia szakon, geológiát hallgatott, felvett turkológiai, szlavisztikai, albán és archeológiai szemináriumokat, de legjobban az antropológia akkor még új tudománya ragadta meg. Már utolsóéves egyetemistaként Győrffy István tanársegéde lett. Ezután svéd állami ösztöndíjjal Stockholmba került. Hazatérve a Magyar Néprajzi Múzeumban vezető állás várta. A kéziratos archívumok fejlesztése volt elsődrendű feladata. Együttal több tanulmány-, illetve kutatóút szervezett Észak-Erdélybe és az Északkeleti Kárpátokba, ahol a munkácsi költő Sáfáry Lászlóval és utóbbi ajánlására Fegyir Potusnyákkal jártak előbb a Vicsa és a Latorca völgyében, majd később meghatározó módon a máramarosi Verhovinán és a Huculföldön. A csoport munkája nem a leíró néprajzra koncentrált, hanem inkább a kulturális antropológiára. Ekkor születtek Fegyir Potusnyák meghatározó művei a ruszin néphiedelmekről, a természeti világ és a tudat rejtett kapcsolatáról, a démonológiáról.

A terep- és kutatómunkán túl Gunda Béla megbízta Potusnyákat a Magyar Néprajzi Atlasz helyi adatainak gyűjtésével és feldolgozásával, majd az akkor már közel fél évszázados és ekkor rendezésre, tudományos rendszerezésre kerülő Ethnológiai Adattár új adatainak gyűjtésében kapott feladatot.

Sáfáry László munkásságának elemzése túlnőne egy rövid beszámoló keretein. Mindenesetre le kell szögeznünk, hogy a tárgyalt időszakban itt egy európai rangú nyári néprajzi-antropológiai műhely működött, amelynek legtöbb hasznát épp a ruszin kultúra építhette volna be kulturális örökségébe. Potusnyákra a szovjet időszakban csak bizonyos szakmai-ideológiai korlátok közt volt szükség. Egyetemi tanárként nem bontakoztathatta ki sokirányú tudását és tehetségét, s hamarosan el is távozott e méltatlan világból. Öröksége, örökségük azonban ma is élő hagyomány. A ruszin, de a kárpátaljai magyar identitástudat erősítésében is szükség van rá. Amíg nem késő!

S. BENEDEK ANDRÁS